

УДК 78.071.1:792.5

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-2-13>

Оксана МИХАЙЛЮЧЕНКО

викладач кафедри музично-драматичного театру, Харківська державна академія культури, Бурсацький узвіз, 4, м. Харків, Україна, 61000

ORCID: 0009-005-1342-7446

Олена СТЕЦКОВИЧ

викладач кафедри музично-драматичного театру, Харківська державна академія культури, Бурсацький узвіз, 4, м. Харків, Україна, 61000

ORCID: 0000-0002-9527-1211

Артем ВЕРЕЩАКА

старший викладач кафедри естрадного та народного співу, Харківська державна академія культури, Бурсацький узвіз, 4, м. Харків, Україна, 61000

ORCID: 0009-003-7205-6417

Бібліографічний опис статті: Михайлюченко, О., Стецкович, О., Верещака, А. (2025). Вокал як чинник формування художнього образу в сценічному мистецтві. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 89–96, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-2-13>

ВОКАЛ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ В СЦЕНІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ

У статті здійснено комплексне теоретичне дослідження вокалу як одного з ключових чинників формування художнього образу в сценічному мистецтві.

Наголошено на необхідності подолання вузькотехнічного підходу до вокального виконавства та на потребі осмислення голосу як цілісного художньо-семіотичного інструменту, що функціонує в межах інтерпретаційної, комунікативної та естетичної взаємодії з глядачем. Аргументовано, що вокал у сценічному просторі реалізується через синтез інтонаційно-тембрових характеристик, динамічної артикуляції, пластики тіла, психоемоційного стану виконавця, його візуальної присутності та здатності до імпровізації. Особливу увагу приділено категорії художнього образу, яка розглядається як багаторівнева структура, що моделюється виконавцем у процесі сценічної трансформації. Доведено, що ефективне формування образу в сценічному мистецтві можливе лише за умови глибокого усвідомлення вокалістом смислових функцій звуку, динаміки, інтонації та тіла як складових цілісної художньої системи.

Узагальнено методичні підходи до професійної підготовки вокаліста, акцентовано на значущості поєднання вокально-технічного вдосконалення із розвитком інтерпретаційного, образного, креативного мислення. Методологічне підґрунтя дослідження склали системний, аналітичний, мистецтвознавчий і порівняльний методи, що дозволили здійснити міждисциплінарне осмислення вокалу в контексті сценічної дії. Наукова новизна статті полягає у встановленні взаємозв'язку між вокальними параметрами виразності та семантичним наповненням сценічного образу, а також у запропонованому авторському трактуванні сценічної культури як динамічного результату смислової роботи виконавця.

Практична цінність результатів полягає в їх застосовності у фаховій підготовці студентів мистецьких спеціальностей, зокрема у дисциплінах «Вокальна майстерність», «Сценічна практика», «Інтерпретація музичного твору». Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробленні когнітивних моделей вокального мислення, дослідженні психосемантичної природи інтонації та у вивченні сценічної імпровізації як механізму живого формування художнього образу.

Ключові слова: вокал, сценічне мистецтво, художній образ, інтерпретація, сценічна культура, вокальна виразність, мистецька освіта, інтонація, імпровізація.

Oksana MYKHAILIUCHENKO

Teacher at the Department of Music and Drama Theater, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, 4 Bursatsky Uzviz, Ukraine, 61000

ORCID: 0009-005-1342-7446

Olena STETSKOVYCH

Teacher at the Department of Music and Drama Theater, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, 4 Bursatsky Uzviz, Ukraine, 61000

ORCID: 0000-0002-9527-1211

Artem VERESHCHAKA

Senior Teacher at the Department of Music and Drama Theater, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, 4 Bursatsky Uzviz, Ukraine, 61000

ORCID: 0009-003-7205-6417

To cite this article: Mykhailiuchenko, O., Stetskovych, O., Vereshchaka, A. (2025). Vokal yak chynnyk formuvannya khudozhnogo obrazu v stsenichnomu mystetstvi [Vocal performance as a factor in the formation of artistic image in stage art]. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 89–96, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-2-13>

VOCAL PERFORMANCE AS A FACTOR IN THE FORMATION OF ARTISTIC IMAGE IN STAGE ART

The article presents a comprehensive theoretical study of vocal performance as one of the key factors in the formation of artistic imagery in stage art. The necessity of overcoming the narrowly technical approach to vocal execution is emphasized, with a focus on conceptualizing the voice as a holistic artistic and semiotic instrument that functions within the framework of interpretative, communicative, and aesthetic interaction with the audience. It is argued that vocal performance in the stage context is realized through a synthesis of intonational and timbral characteristics, dynamic articulation, bodily expressiveness, the performer's psycho-emotional state, visual presence, and improvisational ability. Particular attention is given to the category of artistic image, which is considered as a multilayered structure constructed by the performer through the process of stage transformation. The article proves that the effective formation of an image in stage performance is possible only when the vocalist deeply comprehends the semantic functions of sound, dynamics, intonation, and body as integral elements of a unified artistic system. Methodological approaches to professional vocalist training are summarized, with emphasis on the significance of combining vocal-technical development with the cultivation of interpretive, imaginative, and creative thinking. The methodological basis of the research includes systematic, analytical, comparative, and art-critical methods, which enabled interdisciplinary interpretation of vocal performance in the context of stage action. The scientific novelty of the article lies in identifying the correlation between vocal expressiveness parameters and the semantic content of the stage image, as well as in the proposed authorial interpretation of stage culture as a dynamic outcome of the performer's semantic work. The practical significance of the research lies in its applicability to professional training of students in artistic specializations, particularly within disciplines such as "Vocal Mastery," "Stage Practice," and "Interpretation of Musical Works."

Prospects for further research involve the development of cognitive models of vocal thinking, studying the psychosemantic nature of intonation, and exploring stage improvisation as a mechanism of live artistic image formation.

Key words: vocal performance, stage art, artistic image, interpretation, stage culture, vocal expressiveness, art education, intonation, improvisation.

Актуальність проблеми. У сучасному сценічному мистецтві вокал де частіше осмислюється не лише як засіб музичного вираження, а й як ключовий компонент формування художньої форми. Вокальне мистецтво виходить за межі традиційного сприйняття співу як технічного уміння, перетворюючись на складну комунікативну систему, що здатна впливати на емоційно-естетичне сприйняття глядача, будувати багаторівневу драматургію сценічного твору.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючою потребою в інтегративному підході до підготовки вокалістів, яка охоплює не лише

розвиток голосових якостей, а й цілесне формування сценічної присутності артиста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначає Ткаченко Т. В. (2016), художній образ у вокально-сценічній діяльності є результатом взаємодії інтонаційної, мімічної, пластичної та психоемоційної складових, що потребує спеціальної педагогічної стратегії у підготовці майбутніх фахівців. У цьому контексті дослідження Чехуніної А. О. (2021) виявляє роль психологічної настанови та внутрішнього стану виконавця як чинників художнього мислення, що відображається у вокальній інтерпретації. Гребенюк Н. Є. (2018) акцентує увагу

на психолого-педагогічному аспекті вокально-виконавської творчості, що обґрунтовується на злитті техніки й емоційної виразності. Водночас Цхінхен Г. (2015) доводить ефективність засобів естрадного співу у формуванні сценічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, що відкриває нові можливості для моделювання художнього образу в умовах академічної та естрадної підготовки.

При наявності окремих спроб осмислення цієї проблематики, все ще недостатньо досліджено механізмів формування сценічного образу саме через вокальне виконавство як синтез звукового, пластичного та психоемоційного рівнів.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз рольового вокалу як провідного чинника формування художнього образу в сценічному мистецтві, з урахуванням міждисциплінарного контексту сучасної мистецької освіти та виконавської практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Попри зростання інтересу до теми художнього образу у вокально-сценічній діяльності, все ще бракує комплексного наукового аналізу вокалу як автономного, але водночас інтегративного формотворення у сценічному мистецтві. Часто вокал розглядається у відриві від драматургічної цілісності сценічного образу, що зменшує естетичну переконливість виконавського втілення.

На сьогодні важливо осмислити вокал не лише як акустичну чи техніко-виконавську категорію, а як багатовимірне художнє явище, тісно пов'язане з психофізіологічним виконавцем, його здатністю до внутрішнього перевтілення, невербальної комунікації, візуально-пластичної експресії.

Недостатньо вивченим залишається педагогічний аспект цієї проблеми, зокрема питання ефективного впровадження методик, що забезпечують гармонійне формування сценічного образу через вокал як носій змістового наповнення, емоційного впливу та естетичної виразності. Така постановка питання набуває особливої ваги в умовах сучасної мистецької освіти, де підготовка фахівця у сфері музичного й театрального мистецтва забезпечує не лише високий рівень технічної майстерності, а й здатність артиста до втілення яскравої, індивідуалізованої художньої форми.

У дослідженні була використана сукупність наукових методів, що забезпечили комплексний аналіз обраної проблематики. Порівняльний метод застосовано з призначення зіставлення підходів до формування художнього образу у вокальних, театральних та естрадних виконавських традиціях.

Аналітичний метод дав можливість поглиблено досліджувати змістові та структурні характеристики вокального образу в межах різних жанрових форм. Мистецтвознавчий метод дозволив розробити художню специфіку вокалу як складової сценічного мистецтва. Системний підхід сприяв цільному осмисленню вокально-сценічної діяльності як синтезу звукової, візуальної, драматургічної, психоемоційної та комунікативної складових.

Питання формування художнього образу засобами вокального мистецтва розглядається в сучасному науковому дискурсі як складне багатовимірне явище, що потребує інтеграції знань з мистецтвознавства, психології, педагогіки та культурології. Теоретичне підґрунтя дослідження ґрунтується на аналізі праць українських дослідників, які вивчали різні аспекти вокально-сценічної діяльності.

Однією з провідних дослідниць, яка послідовно розробляє тему сценічної культури вокаліста, є М. А. Сухолова.

У своїх працях вона наголошує на важливості не лише технічної досконалості вокального виконання, а й на естетичному оформленні сценічного образу, який формується в процесі гармонійної взаємодії голосу, міміки, жестів, внутрішнього психологічного стану та зовнішньої пластики виконавця (Сухолова, 2022, с. 224). Сценічна культура, за її переконанням, є результатом педагогічно обґрунтованого процесу, що вимагає поєднання методик вокального навчання з технологіями розвитку артистичної індивідуальності.

О. Б. Соломонова розглядає сценічну комунікацію крізь призму асоціативного музичного тексту, вказуючи на важливість інтерпретаційної багатозначності у створенні художнього образу. Її підхід акцентує увагу на метафоричному мисленні виконавця, здатності структурувати внутрішній художній простір через музично-звукову мову (Соломонова, 2020, с. 140), що особливо актуально у вокальному виконавстві.

Вагомий внесок у розробку педагогічних основ вокальної сценічної підготовки зробила Т. В. Ткаченко.

Дослідниця пропонує цілісну модель формування вокально-сценічної культури студентів мистецьких факультетів, яка передбачає поетапний розвиток таких компонентів, як інтонаційна виразність, інтерпретаційна гнучкість, тілесна свобода та сценічна рефлексія (Ткаченко, 2016, с. 88). Така система вимагає узгодженості між технікою вокального звуковидобування та художньою настановою виконавця.

Психолого-педагогічні аспекти вокальної діяльності є предметом глибокого аналізу в наукових працях Н. Є. Гребенюк. Вона розглядає вокально-виконавський акт як психоемоційне переживання, яке набуває зовнішнього втілення через голосову енергетику, невербальні сигнали та інтонаційні смисли (Гребенюк, 2018, с. 102). Дослідниця підкреслює, що вокал здатний формувати не лише звукову структуру твору, а й створювати емоційно-змістовний простір, у межах якого розгортається художній образ.

Методологічна база статті розширюється міждисциплінарним аналізом, що поєднує психологічний і педагогічний підходи до проблеми.

У сфері психології вагоме значення мають праці В. Б. Шапара, який систематизував у своєму тлумачному словнику поняття «емоція», «ідентичність», «самопрезентація» та «переживання» як ключові для розуміння внутрішньої природи сценічної трансформації (Шапар, 2007, с. 341). А. М. Растригіна розкриває феномен самореалізації в умовах мистецької взаємодії, підкреслюючи роль уроку музики як простору розкриття особистісного потенціалу через звук і жест (Растригіна, 2005, с. 42). А. О. Чехуніна у своїх дослідженнях аналізує поняття психологічної настанови виконавця, що визначає характер його художнього мислення та формує здатність до смислової імпровізації на сцені (Чехуніна, 2021, с. 55).

У педагогічному контексті важливим є звернення до концептуальних засад М. М. Фіцули, зокрема щодо структури вищої мистецької освіти, яка базується на принципах професійної автономії й особистісно орієнтованого навчання (Фіцула, 2006, с. 213).

Водночас О. П. Рудницька акцентує на ролі музичного мистецтва як чинника розвитку

духовної культури особистості, наголошуючи на виховному потенціалі художньо-естетичного впливу (Рудницька, 1998, с. 144). Таким чином, теоретико-методологічна база дослідження ґрунтується на поєднанні мистецтвознавчих, психологічних та педагогічних підходів, що у сукупності дозволяють осмислити вокал як чинник формування художнього образу у сценічному мистецтві.

Художній образ у вокальному мистецтві стає як результат складної внутрішньої трансформації виконавця, в основі якої лежить індивідуальне інтонування, темброва експресія та інтонаційна пластика голосу. Саме голосовий тембр змінює ключову роль у формуванні емоційного фону сценічного образу, що містить у собі змістові й енергетичні маркери переживання. Дослідниця Н. Є. Гребенюк трактує вокальну творчість як феномен, що через звукове й психоемоційне моделювання реальності, а не просто як технічний акт артикуляції (Гребенюк, 2018, с. 102). Водночас О. д. Чурікова-Кушнір розглядає голос як засіб не лише естетичного, а й соціокультурного кодування, що дозволяє виконувати функцію персоніфікованої передачі змісту (Чурікова-Кушнір, 2021, с. 233). Взаємодія тембру, інтонаційної гнучкості, артикуляційної точності, динамічної амплітуди та психоемоційної насиченості створює основу для побудови індивідуалізованого образу, який не відтворює цей текст, а його живим втіленням.

Таблиця 1 демонструє, що найбільше значення для формування художнього образу має психоемоційну насиченість і тембр голосу, що підтверджує пріоритетність внутрішнього змістового наповнення над зовнішньою технічністю.

Сценічний образ у вокальному мистецтві не є сталим утворенням, а формується динамічно під впливом взаємодії виконавця з простором, глядачем і текстом. д. А. Левіт зазначає, що сценічний образ постає як композиційно-драматургічний феномен, який виявляє концептуальне бачення Виконавця (Левіт, 2022, с. 127). Його структурними складовими є інтонаційна форма, візуальна подача, жорстко-мімічна система, ритм мовлення та індивідуальні психологічні особливості. І. В. Бобул, аналізуючи естрадне виконавство, стверджує, що образ у публічному просторі є не лише естетичним, а й ідеологічним інструментом впливу, який

Таблиця 1

Вокальні параметри та їхня значимість

Параметри виразності	Значущість у формуванні образу (%)
Тембр голосу	90
Інтонації	85
Артикуляційна чіткість	78
Динамічна амплітуда	82
Психоемоційна насиченість	94

Джерело: створено авторами

містить у собі кодоване повідомлення для слухача (Бобул, 2021, с. 124).

У процесі вокального виконання образ не може бути відірваним від візуального ряду. Голос, міміка, пластика тіла та сценографічні деталі індивідуальної синестезійної єдності. Цей взаємозв'язок ієрархічного впливу наведено на рисунку 1.

Як видно з рис. 1, вокальні характеристики мають найвищу вагу у сприйнятті сценічного образу, проте візуальні елементи, зокрема міміка, жорсткість і костюм, забезпечують функцію підсилювачів змістовної чіткості та душевної глибини.

Формування здатності до створення повноцінного сценічного образу потребує чітко структурної професійної підготовки, що поєднує інструментально-виконавські навички з психологічною смако-естетичною рефлексією.

Чжан Їфу у своїй дисертації акцентує увагу на значущих інструментально-виконавській підготовці як основі формування художньо-образного сприйняття, де кожен звуковий елемент стає носієм емоції (Чжан Їфу, 2016, с. 117).

Т. В. Ткаченко розвиває цю ідею, пропонує модель вокально-сценічної культури,

засновану на синтезі дихальної техніки, інтонаційної емоційності та інтерпретаційної свободи (Ткаченко, 2016, с. 93).

Сценічна культура, як вважає М. А. Сухолова, не є автоматичним результатом вокального навчання, а формується лише за умов методично вивіреного супроводу, який охоплює елементи самопрезентації, візуального мислення та акторської техніки (Сухолова, 2022, с. 224).

У свою чергу, Чінхен Г. обґрунтовує ефективність використання естрадного співу в ідеальній якості сценічної виразності майбутніх учителів музики, зокрема в аспекті набуття пластичної свободи та імпровізаційної здатності (Цхінхен, 2015, с. 164).

Таким чином, професійна підготовка вокаліста в сучасному мистецькому освітньому просторі має обґрунтування на комплексному підході, який забезпечує розвиток цілісного художнього мислення, здатного трансформуватися у сценічно досконалий образ.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У дослідженні було здійснено цілісне теоретичне осмислення вокалу як ключового чинника формування художнього образу в сценічному мистецтві.

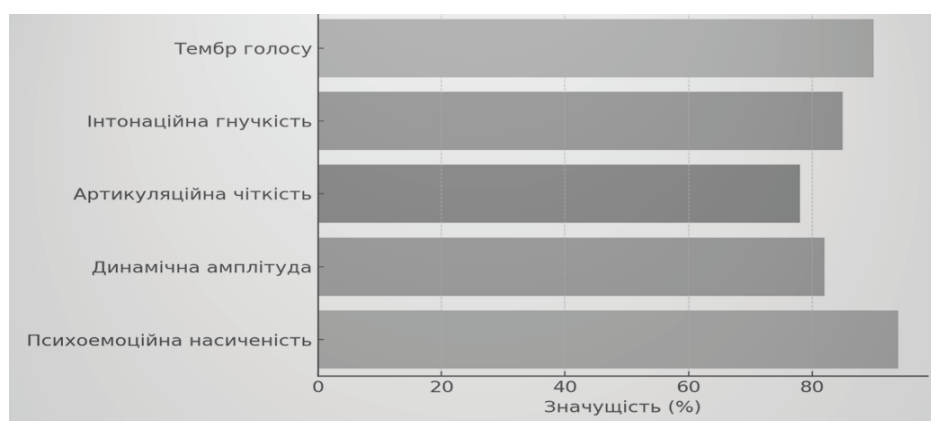

Рис. 1. Значущість вокальних параметрів у створенні сценічного образу

Джерело: створено авторами на основі Гребенюк, 2018; Чурікова-Кушнір, 2021

Проведений аналіз дозволяє установити, що вокал не обмежує функцію звукового відтворення, а є комплексним виразовим засобом, здатним моделювати змістову та емоційну структуру сценічного образу. Його інтонаційна, тембральна, динамічна й артикуляційна палітра виступає не лише технічною, а й семантичною категорією, що формує перцептивну й інтерпретаційну рамку для сприйняття твору глядачем.

Поставлена в статті мета, яка полягала в аналізі та теоретичному обґрунтуванні ролі вокалу як чинника художньої трансформації в сценічному мистецтві, повністю реалізована. У дослідженні доведено, що вокальний образ формується у взаємодії звукової, візуальної, пластичної та психоемоційної складових, а професійна підготовка вокаліста повинна обґрунтовуватися на інтегративній методиці, яка складається з елементів музичної педагогіки, психології творчості та мистецтвознавчого аналізу.

Практичне значення результатів дослідження неможливе в можливості їх застосування в навчальних програмах мистецьких закладів, зокрема у фахових дисциплінах, що спрямовані на розвиток вокально-сценічної культури майбутніх виконавців.

Для педагогів ця позиція може служити методологічною основою при побудові індивідуальних траєкторій підготовки вокалістів з урахуванням їхнього образотворчого потенціалу. Для мистецтвознавців запропоновані підходи відкривають нові можливості осмислення вокалу як феномену художнього синтезу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою дидактичних моделей інтерпретаційної підготовки вокаліста, вивченням когнітивної природи вокального мислення, а також із розширенням міждисциплінарного аналізу, зокрема у площині сценічної імпровізації, вокальної драматургії та візуальної семіотики сценічного жесту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: монографія. Київ, 2018. 252 с.
2. Растрігіна А. М. Самореалізація на уроках музики як засіб становлення внутрішньої свободи особистості школяра. *Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету*. 2005. № 2. С. 41–43. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pedagogy/Наук.записки_143_27.03.pdf
3. Рудницька О. п. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навч. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 248 с. URL: https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/Rudnytska_O.P.Rol_muzychnoho_spryynyattya.pdf
4. Солодухова Л. В. Емпатія у світі різних теоретичних підходів. *Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія*. 2011. № 41. С. 204–211. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF%2FVKhnpu_psykhol_2011_41_25.pdf
5. Соломонова О. Б. Асоціативний музичний текст: дефініція, методологія дослідження. *Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології*. 2020. С. 139–141. URL: http://www.mari.kiev.ua/sites/default/files/conf_docs/tesy/2020-12/Tesy-metodology_final.pdf
6. Сухолова М. А., Куцин Е. К., Габель О. І. Методичні підходи до формування сценічної культури вокаліста. *Теорія і методика професійної освіти*. 2022. Вип. 47. С. 223–226. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3513/1/Gmirina%20S.PDF>
7. Ткаченко Т. В. Значення засобів вокально-сценічної майстерності у формуванні професійних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Мистецька освіта: історія, теорія, технології*. Харків: ХНПУ, 2017. С. 244–260.
8. Ткаченко Т. В. Формування вокально-сценічної культури студентів мистецьких факультетів педагогічних вузів: монографія. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. 307 с.
9. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2006. 352 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/412096.pdf
10. Хріков Є. М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11–15. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2797/ped.umovi.pdf>
11. Чехуніна А. О. Психологічна настанова як базовий аспект музичного навчання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищих і загальноосвітніх школах*. 2021. Вип. 76. Т. 3. С. 54–59. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/76/part_3/12.pdf

12. Чехуніна А. О. Специфіка формування художнього мислення здобувачів музичної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 36. С. 89–93. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/36/20.pdf>
13. Чжан Їфу. Формування художньо-образного сприйняття у майбутніх учителів музики в процесі інструментально-виконавської підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2016. 209 с. URL: https://udu.edu.ua/images/data_file/viddil_aspirant/Doctor_filosofii/Kuan_Yuan/Kuan_Yuan_dis.pdf
14. Чурікова-Кушнір О. Д., Софроній З. В. Формування сценічної культури у майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях хорового класу. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. № 2(101), ч. 2. С. 232–241.
15. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf
16. Чінхен Г. Формування сценічної культури майбутніх учителів музичного мистецтва за допомогою естрадного співу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2015. 204 с.

REFERENCES:

1. Grebeniuk N. Ye. (2018). *Vokalno-vykonavska tvorchist: psykhologo-pedahohichniy ta mystetvoznavchy aspekt: monohrafiia* [Vocal and performing creativity: psychological-pedagogical and art studies aspects: monograph]. Kyiv: Kyiv National University of Culture and Arts [in Ukrainian].
2. Rastryhina A. M. (2005). Samorealizatsiia na urokakh muzyky yak zasib stanovlennia vnutrishnoi svobody osobystosti shkoliaria [Self-realization in music lessons as a means of developing students' inner freedom]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 2, 41–43. https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapyski/pedagogy/Наук.записки_143_27.03.pdf
3. Rudnytska O. P. (1998). Muzyka i kultura osobystosti: problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity [Music and personality culture: problems of modern pedagogical education]. Kyiv: IZMN [in Ukrainian]. https://dnpg.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/Rudnytska_O.P.Rol_muzychnoho_sprynyattya.pdf
4. Solodukhova L. V. (2011). Empatiia v svitli riznykh teoretychnykh pidkhodiv [Empathy in the light of various theoretical approaches]. *Visnyk Khnpu im. H. S. Skovorody. Psykholohiia*, 41, 204–211. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF%2FVKhnpu_psykhol_2011_41_25.pdf
5. Solomonova O. B. (2020). Asotsiatyvnyi muzychnyi tekst: definitsiia, metodolohiia doslidzhennia [Associative musical text: definition and research methodology]. *Problemy metodolohii suchasnoho mystetvoznavstva ta kulturolohii*, 139–141. http://www.mari.kiev.ua/sites/default/files/conf_docs/tesy/2020-12/Tesy-metodology_final.pdf
6. Sukholova M. A., Kutsyn E. K., Habel O. I. (2022). Metodichni pidkhody do formuvannia stsenichnoi kultury vokalista [Methodical approaches to the formation of stage culture of the vocalist]. *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity*, 47, 223–226. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3513/1/Gmirina%20S.PDF>
7. Tkachenko T. V. (2016). Formuvannia vokalno-stsenichnoi kultury studentiv mystetskykh fakultetiv pedahohichnykh vuziv: monohrafiia [Formation of vocal-stage culture of students of art faculties of pedagogical universities: monograph]. Kharkiv: KhNPU [in Ukrainian].
8. Tkachenko T. V. (2017). Znachennia zasobiv vokalno-stsenichnoi maisternosti u formuvanni profesiinykh yakosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [The importance of vocal-stage mastery in shaping professional qualities of the future music teacher]. *Mystetska osvita: istoriia, teoriia, tekhnolohii*, 244–260 [in Ukrainian].
9. Fitsula M. M. (2006). Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogy of higher education]. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian]. https://library.udpu.edu.ua/library_files/412096.pdf
10. Khrykov Ye. M. (2011). Pedahohichni umovy v strukturi naukovoho znannia [Pedagogical conditions in the structure of scientific knowledge]. *Shliakh osvity*, 2, 11–15. <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2797/ped.umovi.pdf>
11. Chekhunina A. O. (2021a). Psykholohichna nastanova yak bazovy aspekt muzychnoho navchannia [Psychological attitude as a basic aspect of music education]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 76(3), 54–59. http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/76/part_3/12.pdf
12. Chekhunina A. O. (2021b). Spetsyfica formuvannia khudozhnoho myslennia zdobuvachiv muzychnoi osvity [Specificity of the formation of artistic thinking of music education students]. *Innovatsiina pedahohika*, 36, 89–93. <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/36/20.pdf>
13. Zhang Yifu. (2016). Formuvannia khudozhno-образного spryiniattia u maibutnikh vchyteliv muzyky v protsesi instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky [Formation of artistic-perceptual thinking of future music teachers in the process of instrumental-performing training]. Kyiv [in Ukrainian]. https://udu.edu.ua/images/data_file/viddil_aspirant/Doctor_filosofii/Kuan_Yuan/Kuan_Yuan_dis.pdf

14. Churikova-Kushnir O. D., Sofronii Z. V. (2021). Formuvannia stsenichnoi kultury u maibutnikh vchyteliv muzychnoho mystetstva na zaniattiakh khorovoho klasu [Formation of stage culture in future music teachers in choral class lessons]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 2(101), part 2, 232–241 [in Ukrainian].
15. Shapar V. B. (2007). Suchasnyi tlumachnyi psykholohichnyi slovnyk [Modern explanatory psychological dictionary]. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian]. https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf
16. Tskhinkhen H. (2015). Formuvannia stsenichnoi kultury maibutnikh vchyteliv muzychnoho mystetstva zasobamy estradnoho spivu [Formation of stage culture of future music teachers by means of pop singing]. Kyiv [in Ukrainian].